

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ МАГИСТАРСКОГ РАДА:

ПРЕДСТАВЕ ПРОФЕСИОНАЛНИХ ПОМАГАЧА О НОРМАЛНОСТИ”

На седници Одељења за психологију Филозофског факултета у Београду изабрани смо у комисију за оцену магистарског рада под насловом: „**Представе професионалних помагача о нормалности**” коју је написала Татјана М. Суботић, студент постдипломских –магистарских студија на Одељењу за психологију Филозофског факултета.

Пошто је комисија прегледала магистарски рад, Одељењу за психологију подноси следећи:

ИЗВЕШТАЈ

Подаци о кандидату

Татјана М. Суботић, психолог, рођена је 1973. године. Диплому психолога стекла је на Филозофском факултету у Београду 2004. године. Следеће 2005. запошљава се у Клиници за психијатријске болести „др Лаза Лазаревић“ у Београду као клинички психолог и уписује последипломске студије – клинички смер. Током основних студија Т.Суботић завршава *Женске студије*, а по дипломирању се обучава у примењивању технике Роршахових мрља од мастила (уводни и виши курс), анализе снова и саветодавног рада са децом и адолесцентима. Самостално и као члан тима учествовала је у неколико истраживања. Звање специјалисте медицинске психологије на Медицинском факултету у Београду стиче 2011. године.

Предмет и циљ рада:

Појам нормалности један је од најчешће коришћених термина у свакодневном јавном и друштвеном дискурсу, једнако томе у клиничкој психологији, посебице у

психолошкој/клиничкој процени. Упркос томе, међу стручњацима је мало слагања о значењу појма нормалности те се сусрећемо са врло широком лепезом одређења тог појма. Најчешће се нормалност доводи у везу са патологијом или, још чешће, изводи из појма душевне болести. Чини се као да се научна јавност више бавила питањима менталне болести, односно менталног поремећаја, док се нормалност најчешће одређивала као њихова супротност или недостатак болести. Појава нових концепција и схватања менталне болести, а самим тим и нормалности, није нужно довела до одбацивања већ постојећих схватања, те се данас може говорити о великом броју различитих концепција, али не и о једној универзалној и општеприхваћеној дефиницији нормалности. Ипак, без обзира што то вишевековно трагање мислиоца из најразличитијих области науке није дало једну исцрпну дефиницију нормалности, постоје најразличитија теоријска и сасвим лична схватања и „теорије“ овог појма. Постојање већег броја перспектива о нормалности не мора нужно представљати недостатак већ је, пре, одраз чињеничног стања када је реч о овом појму.

Већина стручњака и још више лаика сматра да зна на шта заправо мисли када каже нормалан човек (нормалан адолесцент, изглед, стил живљења, понашање итд.). Такође, сходно томе, свако „зна“ шта је то и каква је то нормална особа, односно свако од нас има своју представу нормалности. Ту представу гради током живота у зависности од личног искустава, стеченог образовања, социо-културног оквира из ког долази, као и одређених идиосинкратичких психолошких карактеристика. То даје простор за различите теорије, схватања, приступе, истраживачке оквире, али и конфликте око разумевања појма нормалности.

Управо напред споменути „хаос знања“ и присуство несравњивих, међусобно сучељених, одређења појма нормалности навео је кандидаткињу Татјану М. Суботић да предмет њеног истраживања буду представе које о нормалности имају професионални помагачи (професионални помагачи су израз који ће се односити на - психијатре, психологе, социјалне раднике, медицинске техничаре) и лаици, односно занимало ју је да истражи шта под појмом нормалности подразумевају професионални помагачи, а шта лаици. Какве су њихове представе нормалности, односно које су њихове имплицитне теорије о нормалности? Да ли се њихове представе међусобно разликују и, уколико таквих разлика има, шта их чини различитим и на које се све начине добивене разлике испољавају?

Истраживање представа нормалности јесте основни циљ Суботићкиног рада, односно она се занимала за имплицитне теорије нормалности које имају професионални помагачи, запослени у психијатријским болницама, дакле они појединци који су у свакодневном контакту са особама које ће процењивати и третирати као „болесне“ или као нормалне, а који су истовремено позвани да унапређују и чувају њихово психичко здравље. Још одређеније, циљ истраживања је био да се утврди који је садржај и како су организоване представе/имплицитне теорије нормалности стручњака који се баве дијагностиковањем и лечењем психијатријских пацијената (психијатри, психолози, социјални радници, медицински техничари), као и лаика, те да ли се представе ове две групе међусобно разликују.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

Основни појам кога се кандидаткиња Т. М. Суботић у своме раду држи и који истражије је појам *представе*, појам преузет из архетипске психологије Џејмса Хилмана, који она, следећи Хилманово учење одређује као *начин презентације* неког феномена; то јест представа је колико оно што се даје нечијој свести толико и још више оно *како* се тај феномен њој даје. У том смислу, свака представа има свој естетички и феноменолошки карактер. Укратко, представа је оно што проистиче из процеса представљања (имагинације) неког појединца, дакле може бити нешто посве приватно и идиосинкратично али исто тако може бити производ колективног представљања, односно нешто што је исход представљања одређене групе људи. Следећи овакво одређење представа, кандидаткиња своје истраживање заснива на хипотези да су оне подлога из које нучу колико експлицитне толико и имплицитне теорије. Другачије речено, разне теорије (психолошке и друге) – имплицитне и експлицитне – које нека особа има нису ништа друго до руковети сродних представа. Кандидаткиња у раду првенствено користи израз представа будући да он у себе укључује и израз имплицитна теорија. Но како се појам представе може односити колико на колективне представе толико и индивидуалне, колико на експлицитне теорије толико и на имплицитне, она се одлучила да као ужи и у раду чешће коришћен израз употребљава термин имплицитна теорија. Ово отуда што су предмет њеног рада имплицитне а не експлицитне теорије нормалности професионалних помагача. Опет, подвођење појма имплицитне теорије под појам представе није учинила насумично већ хотимице, желећи да читаоца упути на теоријски оквир (архетипска психологија) из кога га разматра.

Имплицитне теорије, дакле израз који подводи под појам представе, кандидаткиња Т. М. Суботић одређује као ма које човеково прећутно схватање о феноменима са којима се суочава, а које није засновано на њему доступним научним подацима. Ове прећутне, нерелевоване, најчешће неосвешћене или „скривене“ теорије утичу на опажање, мишљење, процењивање, на односе са другима и понашање према њима, тј. утичу на когнитивне, емоционалне и конативне процесе који стоје у основи односа особа према себи самима и према другима. Људи најчешће нису свесни својих имплицитних теорија и то за њихово функционисање није од пресудног значаја, оно што је, у овом случају, значајније је да оне у великој мери утичу на изградњу експлицитних теорија. Али исто се може рећи и за експлицитне теорије – и оне утичу на имплицитне теорије. Кандидаткиња полази од идеје да између ове две групе теорија постоји дијалектички однос. Управо због оваквог односа између имплицитних теорија и когнитивних, конативних и емоционалних процеса, њихово проучавање може бити корисно у клиничкој пракси. Посебно када су у питању стручњаци чија процена нечије нормалности/патологије може да има често кључни утицај на даљи живот особе чија се нормалност процењује.

Кратак опис садржаја рада:

У уводном поглављу кандидаткиња Т. М. Суботић дала је преглед историјског развоја појма нормалности, детаљно изложивши његова савремена одређења у светској и српској психијатрији и клиничкој психологији. А посебно је истакла разне проблеме везане за тешкоће дефинисање овог појма, сукобљавања око утврђивања и/или одређивања критеријума нормалности, указавши на крају и на његове могуће злоупотребе приликом постављања психијатријских дијагноза.

У другом се поглављу кандидаткиња бави детаљним описивањем и одређивањем појма представе и имплицитне теорије али, једнако томе, она појашњава шта су експлицитне теорије – исказане у научним часописима, дисертацијама, засноване на научним моделима и путем формалних критеријума – и у каквом су оне односу са њима надређеним појмом представе. Поред споменутог, она указује на то какав је однос – дијалектички - између имплицитне и експлицитне теорије; односно кандидаткиња Т. М. Суботић сматра да имплицитне теорије некада могу послужити као допуна експлицитним, такође да су оне понекад њихово полазиште или појмовни оквир за развијање експлицитних, још и да имплицитне теорије помоћу у проширивању и примени експлицитних теорија, а да иза тога, неретко, саме бивају подвргнуте оспоравању, побијању, деконструисању и најпосле реконструисању. Слично томе, и саме експлицитне теорије могу бити, уз помоћ имплицитних теорија, подвргнуте дијалектичком поступку негације. Надаље, Суботићева се бави питањем како настају имплицитне теорије? По њеном мишљењу, које се ослања на поставке архетипске психологије, представе и имплицитне теорије (као и њима сродни појмови става, уверења, стереотипа, предрасуда) се изграђују током живота појединаца, а у складу како са њиховим образовним нивоом, социокултурним оквиром, доминантним породичним, родним и културолошким наративним обрасцима, тако и са његовим одређеним идиосинкратичним психолошким карактеристикама. Структура и одређене црте личности утичу на све области функционисања особе, па тако и на стварање, али и на одржавање имплицитних теорија.

У трећем поглављу, кандидаткиња Т. М. Суботић приказује развојни пут српске психијатрије не би ли утврдила који су били и који данас јесу кључни аспекти представе нормалности поселеника ове дисциплине у нас. Потом, у кратким цртама она излаже „Националну стратегију у области менталног здравља“ чији је основна сврха доношење закона којима ће се регулисати заштита особа са менталним поремећајима у Србији, као и реорганизација психијатријских служби, при чему се споменуто „Национална стратегија“ може посматрати као последњи степен у развоју психијатрије као медицинске дисциплине и психијатријског система у Србији. Суботићева је сматрала да је битно истражити однос спроводиоца ове *стратегије*, односно професионалних помагача, према њеним основним начелима јер ће он, као и њихове представе о нормалности, значајно утицати на успешност њене имплементације.

У наредном поглављу приказано је истраживање представа нормалности код професионалних помагача. Кандидаткиња је, посредством упитника, који је

преузела из истраживања И. Синковић (Синковић, 2004), а којим је процењивала имплицитне теорије нормалности. утврдила садржаје ове представе као и начине њиховог организовања како код професионалних помагача (N1=100) тако и код лаика (N2=100). утврдивши да између њих има разлика које је, потом, коментарисала. Она је, уједно, посредством NEO PI-R теста истражила утицај одређених особина личности на стварање/одржавање имплицитних теорија: ригидност, алтруизам, емоционална стабилност. Ригидност, алтруизам и емоционална стабилност биле су независне варијабле које је кандидаткиња укључила у своје истраживање. Преко ових варијабли регистровала је постигнуте скорове на скалама NEO ПИ-Р теста (ригидност преко постигнутог скорa на скали *отворености*, алтруизам преко постигнутог скорa на скали *сарадљивости*, а емоционална стабилност преко постигнутог скорa на скали *неуротизма*).

У петом поглављу кандидаткиња даје детаљан приказ и дискусију добивених резултата истраживања која су показала да постоје крупне разлике у имплицитним теоријама нормалности између професионалних помагача и лаика. Сажето речено, професионални помагачи имају сложеније схватање појма нормалности у односу на оно какво се добија код лаика: први узимају у обзир већи број критеријума при дефинисању нормалности (39 особина), док потоњи показују, условно речено, тенденцију ка симплификацији конструкта (14 особина). Представа нормалности код лаика је поједностављена и одликује се мањим бројем садржаја. Као најважније показатеље нормалности лаици издвајају нешто што се може сматрати базичним - задовољење основних физиолошких потреба.

Структуру имплицитних теорија нормалности професионалаца може се описати помоћу три општије димензије: позитиван и реалан однос према себи, адекватно емоционално функционисање и рационална и прагматична оријентација. При процени нормалности других особа професионалци, слично лаицима сматрају да је задовољење основних физиолошких потреба важан критеријум нормалности за разлику од лаика али, супротно њима, они у критеријуме нормалности још убрајају способност одржавања личне хигијене, тачно опажање реалности, неутрожавање себе и других, способност да се ради и воли, као и адекватно социјално функционисање.

Лаици и професионални помагачи се, према Суботићкином истраживању, још разликују по социјалној дистанци коју имају према психијатријским пацијентима. Наиме, за разлику од професионалних помагача који високо вреднују повратак и уклапање психијатријских пацијената у заједницу, лаици су много мање наклоњени овој идеји. Страх за сопствену безбедност, опажање тешких психијатријских болесника као опасних и непредвидивих доводе до става да су велике психијатријске болнице ван градских центара неопходне.

Један од циљева истраживања био је и да се утврде ставови испитиване популације (професионалних помагача и лаика) према „Стратегији за развој заштите менталног здравља”. Добијени резултати указују да испитаници углавном имају позитиван став према Стратегији, која посредно укључује и однос према психијатријском пацијенту, независно од тога да ли имају блиско искуство са особама са менталним поремећајима. Подаци указују да позитивније ставове према *стратегији* имају професионалци, испитаници са високом школском спремом, они са већим бројем и дужим едукацијама, емоционално стабилнији, отворенији за нова

искуства, савеснији и одговорнији. Ови налази су потврђени и када су испитиване међусобне разлике професионалних помагача. Такође, потврђена је повезаност између садржаја имплицитних теорија/представа нормалности и ставова испитаника према Стратегији – испитаници чије имплицитне теорије нормалности обухватају однос према друштву, имају позитивнији однос према психијатријским пацијентима и препорукама Стратегије за развој заштите менталног здравља. Добијени одговори охрабрују и могу да послуже као основа за закључивање о могућем укључивању социјалне средине у опоравак и реинтеграцију психијатријских пацијента, а што је једна од основних смерница нове Стратегије. На крају, у последњем шестом поглављу кандидаткиња сажима и коментарише добијене резултате истраживања и, што је још важније, потцртава међусобни утицај који имплицитне теорије о нормалности врше на експлицитне и обрнуто како потоње врше утицајна имплицитне теорије о нормалности, те како се овај дијалектички однос одражава на ставове професионалних помагача према националној стратегији за развој заштите менталног здравља.

Научни допринос тезе:

Рад Татјане М. Суботић показује добро познавање савремене литературе о психолошким схватањима појма представе, као и о имплицитним и експлицитним теоријама нормалности које се изводе из тог појма. На основу увида у ту литературу, њено критичко преиспитивање колико и на уочавање практичних проблема са којима се психолози свакодневно срећу у свом клиничком раду приликом процене нормалности код психијатријских пацијената, Суботићева је обликовала истраживање које је донело теоретски релевантне резултате, а одликују се и извесним иновативним налазима и закључцима, који би могли да послуже у грађењу „Националне стратегије заштите менталног здравља” као што могу бити од помоћи и потоњим истраживачима ове области. Рад као целина представља оригинални допринос овом данас веома активно проучаваном подручју.

Закључак:

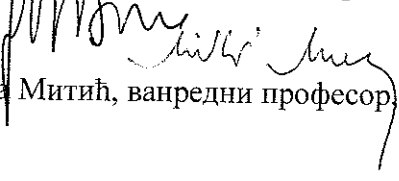
На основу горе изложеног Комисија предлаже Одељењу за психологију и Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду да прихвати овај позитивни реферат о раду Татјане М. Суботић, под насловом: „Представе професионалних помагача о нормалности”, и да кандидаткињи омогући усмену одбрану магистарске теза.

Београд, 06. септембар 2014. године

Комисија:

Др Велимир Б. Поповић, доцент, Филозофски факултет

Др Јелена Орна, ванредни професор, Филозофски факултет

Др Марија Митић, ванредни професор, Филозофски факултет